

ARİF ABDULLAZADƏNİN “BİR OVUC TORPAQ” ROMANINDA TÜRKİYƏ MÖVZUSU

Pakizə Əliyeva

Azərbaycan Universiteti, Bakı, Azərbaycan

e-mail: aliyeva.pakize.filolog@mail.ru

Xülasə. Məqalədə Arif Abdullazadənin “Bir ovuc torpaq” romanında Türkiyə yaşam tərzinə münasibəti, Türkiyənin ayrı-ayrı bölgələri ilə bağlı məlumatlar, Türkiyə tarixində həmin dövəndə baş verən tarixi-siyasi hadisələr, Nazim Hikmət yaradıcılığına münasibət və s. məsələlər sovet insanının gözü ilə təhlil olunur və əsərdən gətirilən parçalarla əsaslandırılır.

Açar sözlər: Arif Abdullazadə, Türkiyə, roman, vətənpərvərlik, Nazim Hikmət.

THE THEME OF TURKEY IN ARIF ABDULLAZADEH'S NOVEL “BİR OVUC TORPAQ”

Pakiza Aliyeva

Azerbaijan University, Baku, Azerbaijan

Abstract. In the article, the way of life in Turkey, information about different regions of Turkey, historical and political events in that period in the history of Turkey, attitude towards Nazim Hikmet's work, etc. issues are analyzed through the eyes of a Soviet person in the Arif Abdullazade's novel “Bir ovuc torpaq” and justified by passages from the work.

Keywords: Arif Abdullazadeh, Turkey, novel, prose, patriotism, Nazim Hikmet.

ТЕМА ТУРЦИИ В РОМАНЕ АРИФА АБДУЛЛАЗАДЕ «ГРОСТЬ ЗЕМЛИ»

Пакиза Алиева

Университет Азербайджан, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье глазами советского человека рассматриваются образ жизни населения Турции, описание разных регионов Турции, исторические и политические события Турецкой истории того периода, отношение к творчеству Назыма Хикмета и др. в романе «Bir ovuc torpaq» Арифа Абдуллазаде. Эти проблемы обоснованы на отрывках, взятых из произведения.

Ключевые слова: Ариф Абдуллазаде, Турция, роман, патриотизм, Назым Хикмет.

1. Giriş

Arif Əbdürrəhman oğlu Abdullazadənin (1940-2002) yaradıcılığı XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında özünəməxsus yer tutur. Abdullazadənin keçən əsrin 60-cı illərindən əsrin sonlarına qədər olan zaman kəsiyinə təsadüf edən bədii və elmi yaradıcılığı geniş məzmunlu araşdırmalar üçün materialla zəngindir. Ədibin müxtəlif illərdə işıq üzünə çıxaran “Arzular”, “Könüllərin dünyası”, “Hər yerdə, hər zaman”, “Ana dünyamız”, “Vseqda i vsyudu”, “Sevin Azərbaycanı!”, “Səninlə sənsiz”, “Svet Abşerona”, “Duyum”, “Bəxtimizin kitabı”, “Seçilmiş əsərləri”, “Ulu Qorqud”, “Tövbə duaları”, “Qanlı yaddaş”, “Qatarla uçmaqdan yorulan durna” kitablarında müxtəlif janrlı bədii əsərləri – şeir, poema, roman və pyesləri yer almışdır. Bunlardan əlavə, ədəbiyyatşünas alim, filologiya elmləri doktoru, professor A.Abdullazadə “Novatorluq və üslub”, “Şair Cəfər Cabbarlı”, “Od nə çəkdi”, “Şairlər və yollar” adlı monoqrafiyaların və çoxsaylı elmi və publisistik məqalələrin müəllifi, “Azərbaycan ədəbiyyatı

tarixi” V cildinin, “Ədəbiyyatda şəxsiyyət konsepsiyası” kitablarının həmmüəlliflərindən biridir.

Ədibin bədii, eləcə də publisitik yaradıcılığı mövzu baxımından rəngarəng olub, Vətən, doğma yurd, milli kimlik, mənəvi dəyərlər, insan yaşantıları, Yaradan və insan münasibətləri və s. kimi istiqamətlərdə daha çox diqqətimizi çəkir. Arif Abdullazadə yaradıcılığı üçün xarakterik və sevilən mövzulardan biri Türkiyə mövzudur ki, müəllifin əksəriyyəti 70-90-cı illərdə yazılmış fərqli janrlı əsərlərində qarşımıza çıxır. O, qardaş Türkiyənin həyatı, mədəniyyəti, incəsənət xadimləri ilə bağlı olan əsərlərində Türkiyə sevgisini ifadə etməkdən yorulmur.

2. Arif Abdullazadənin yaradıcılığında Türkiyə mövzusu

Məlumdur ki, az qala XX əsrin yarısından çoxunda Azərbaycan oxucusu üçün ortaq dil, mədəniyyət və milli-mənəvi dəyərlərə sahib olan Türkiyədə insanların həyat tərzini, etnoqrafiyasını, ortaq adət-ənənələr qapalı mövzular idi. Bir tərəfdən sadaladığımız mənəvi və mədəni yaxınlıq, hətta ortaqlıq, digər tərəfdən isə yaradılan maneələr Azərbaycan oxucusunda həmin mövzulara qarşı həssaslıq və aqlıq yaratmışdı. Keçən əsrin ikinci yarısından etibarən o zaman Sovet İttifaqının tərkibində olan Azərbaycanda Türkiyə ilə müəyyən əlaqələr qurulmağa başlanır, hələlik nəzarət altında olsa da, müəyyən turist səfərləri və ya sovet nümayəndə heyətləri tərkibində həmvətənlərimizin Türkiyəyə səfərləri reallaşır. Həmin səfərlərdə iştirak edən söz-sənət adamları isə gördüklərini müəyyən mənada oxucularını ilə paylaşır, nəsr və poeziyada Türkiyə mövzusunda həsr olunmuş əsərlər meydana gəlirdi. Bu baxımdan Arif Abdullazadənin qismən dokumentallığı, qismən də yüksək bədiiyyəti ilə seçilən əsərləri də zamanı üçün oxucularına az xidmət göstərməmişdi.

Qeyd edək ki, Arif Abdullazadə Sovet-türk birgə layihəsinin həyata keçirilməsi münasibətilə 1970-72-ci illərdə Türkiyədə yaşamış və tərcüməçi kimi fəaliyyət göstərmişdi. Nəticədə ədib iki illik Türkiyə həyatından gələcək bir sıra əsərləri üçün mövzu əldə etmişdi. Onun bu mövzuda yazdığı əsərlərin bir qismini Türkiyə həyat tərzinin əks olunduğu şeirlər təşkil edir ki, onlara nümunə olaraq “İstanbulda bir uşaq”, “Anama məktub”, “Bir ilin həsrəti”, “İstanbulda”, “Türklər” və s. şeirlərini göstərə bilərik. Türkiyə teamtikalı əsərlərin bir qismində türk sənət adamlarının həyatı və görüşləri ilə bağlı nümunələr aid edilə bilər. Bunlardan “Çirkin krala vida məktubu”, “Nazim şeir oxuyurdu”, “Nazimə məktub”, “Nazimlə görüş”, “Yüz yaşlı həmişəcəvən Nazimə”, “Bursada”, “İstanbulda” və s. əsərlər mövzusu və yazı üslubu baxımından diqqəti çəkir. Həmin nümunələrdə qardaş ölkənin insanların mənəvi aləmi, adətlər – “yaşam kuralları” Azərbaycan oxucusuna olduğu kimi, real, boyasız çatdırılır. Qeyd etmək yerinə düşər ki, həmin əsərlər birbaşa təəssüraftalar və real yaşantılar fonunda qələmə alındığından oxucuda doğmalığa duyğusunu aşılması baxımından yüksək dəyərə malikdir. Arif Abdullazadənin qardaş Türkiyənin coğrafiyası, həyatı, məişəti, türk sənət adamlarının taleyi və s. məsələlərə küll halında “Bir ovuc torpaq” romanında daha geniş yer verilmişdir.

3. “Bir ovuc torpaq” romanı

Arif Abdullazadə “Bir ovuc torpaq” romanı üzərində bir neçə il işləmiş, 1980-ci ildə tamamlamışdır. Roman əvvəlcə “Azərbaycan” jurnalında hissələrlə [1, 2, 3], 1982-ci ildə “Gənclik” nəşriyyatında kitab şəklində işıq üzü görmüşdür [4]. Prof. Vaqif Yusiflinin dediyi kimi, “bir qürbətkeşin həyatını əks etdirən” romanda İkinci Dünya Müharibəsində sovet ordusu tərkibində vuruşan, yaralanaraq almanlara əsir düşən və o zamanın yazılmayan qanunlarına əsasən vətənə qayıdarkən təqib olunacağını bildiyinə görə Türkiyəyə pənah gətirən İsmət Kərimov obrazı yaradılmışdır [6, s.6]. Roman “*Sevimli şairim Nazim Hikmətin xatirəsinə ithaf olunmuşdur*” qeydi ilə başlanır. Müəllif Türkiyədə türk-sovet birgə müəssisəsində tərcüməçi kimi çalışmışdı, təbii ki, burada gördükləri - Türkiyənin təbiəti, mədəniyyəti, yaşam səviyyəsi, ortaq dəyərlər, ən əsası isə müxtəlif səbəblərdən Türkiyəyə pənah gətirmiş azərbaycanlıların – “bir ovuc torpağa həsrət qalan” həmvətənlərimizin həyatı və düşüncələri roman üçün xeyli material vermişdi.

Romanın adını Abdullazadənin bütün tədqiqatçıları çəksələr də, A.Məmmədova aid “Bir ovuc torpağın istisi” məqalə-resenziya üzərində dayanmağı lazım bilir. 1983-cü ilə aid həmin yazıda romanın bədii məziyyətlərindən bəhs edilməklə bərabər, sosialist mövqeyindən bir sıra fikirlər də səslənir. Hətta deyərdik ki, məqalədə romanın əsas qayəsinin sanki “kapitalizmin “işgüzar” dünyasının ziddiyyətləri və sadə zəhmətkeşlərin acınacaqlı taleyi”nin əksi olması ilə bağlı fikirləri səsləndirməklə romanın ideyası təhrif olunur [5]. Təbii ki, bu da dövrün tələbi idi. Bütün yaradıcılığı boyunca kommunizm, qırmızı bayraqlar və kommunist liderlərinə heç bir şeir həsr etməyən, prof. B.Əhmədovun dediyi kimi, “bütün qəlbi ilə mayısçı olan” müəllifin qayəsi isə bu deyildi. Romanda Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin devrilməsi və digər hadisələrdən sonra Vətəndən getməyə məcbur olan bir neçə mühacir nəslinin təsviri Sovet ideologiyasına qarşı bir çıxış idi. Heç şübhəsiz, Arif Abdullazadə romanda İbrahim bəy, Valeh, İsmət bəy kimi azərbaycanlılarla yanaşı, repressiyanın soyuq əlindən qaçan tatar Cəlal bəyin obrazını yaratmaqla faciənin miqyasının böyüklüyünü göstərməyə çalışmışdır.

Romanın adına gəlincə, burada bir roman daxilində adın fərqli şəkildə yozumu üçün işarələr var. Daha əvvəl də qeyd etdiyimiz kimi, yazıçı Türkiyənin müxtəlif şəhərlərində yaşayan vaxtilə Azərbaycandan köçən mühacirlərin həyatını təsvir edir. Onların arasında hansısa yolla turist kimi Azərbaycana getməyə imkan tapan Leyla xanım adlı bir qadın Vətəndən torpaq gətirmişdir və mühacirlər dünyalarını dəyişəndə qəbrlərinə həmin torpaqdan bir ovuc səpilməsinə ümid edərək yaşayırlar ki, bu da hamıya nəsib olmur. Romanın başqa bir hissəsində məşhur türk şairi Nazim Hikmətin qərbləkdə - Moskvada “Novodeviçi” qəbristanlığında olan məzarından söz açılır. Və qeyd olunur ki, Türkiyəyə səfər etmiş rus şairi Lev Oşanın İstanbuldan torpaq gətirərək həmin məzara səpmişdir. Müəllif oxucusuna çatdırmğa çalışır ki, müxtəlif siyasi və s. səbəblərdən insanlar Vətəndən didərgin düşsələr də, torpağa bağlılıqlarını itirmir, daim bətnə qayıtmaq, tamlaşmaq arzusunu qoruyurlar. Ola bilər ki, ədib Türkiyə və Azərbaycanın uzun müddət ərzində bir-birindən uzaq qalmasını, qərblək və

həsreti “bir ovuc torpaq”la simvolik olaraq ifadə etməyə çalışmışdır. Ümumiyyətlə, romanda vətənpərvərliklə bərabər tənhalıq, insanın daxili aləminə enmə və s. məsələlərə xeyli yer verilmişdir və fərqli aspektlərdə tədqiqatlar üçün xeyli materialla zəngindir. Tədqiqatımızın mövzusu romanda Türkiyə mövzusunun işlənməsi olduğundan həmin məsələnin üzərində daha geniş dayanacağıq.

4. Türkiyə sovet insanının gözü ilə

Arif Abdullazadənin “Bir ovuc torpaq” romanı 1971-1980-ci illər arasında qələmə alınmışdır. Bu o zamanlar idi ki, daha əvvəl də qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan oxucusu Türkiyə türkcəsində əsərlər oxumur, filmlərə baxmır, mahnıları dinləmirdi (çoxluq nəzərdə tutulur). Ən vacibi isə Azərbaycanda artıq sarsılmaq üzrə olsa da hələlik sosializm hökm sürürdü və təbii ki, Türkiyə hər xırda detalı ilə oxuculara maraqlı idi. Romanda müəllifin – sovet insanının kapitalizm dünyasının qayda-qanunlarına, xüsusi mülkiyyətin dəyərinə, ümumiyyətlə, SSRİ-dən fərqli olan hər şeyə tənqidi, bəzi hallarda isə qiymətverici münasibəti diqqətimizi çəkir. Məsələn, romanda oxuyuruq: «*Qərribə şəhərdir bu İstanbul. Küçələri elə bil bir-birinin içinə girib. Elə İstambulullar da belədir. Bir-birinin içinə girmiş bu küçələrdə hamı özü üçün yaşayır*» [4, s.171].

Və ya, «*...burada hamı özü üçün daşdan-daşa vurur, çox pul qazanmaq üçün müxtəlif yollar arayır. Çünki bu şəhərdə pulla nə istəsən edə bilərsən: onmərtəbəli ev də tikdirib kirayə verərsən, böyük bir gəmi də alıb lap elə Amerikanın özü ilə alver edə bilərsən. Qərribə şəhərdir. Metro bu şəhərə hava-su kimilazımdır. İcməli suyu da çatışmır. Su da pulla satılır. Adamlar varlandığıca ölkə yoxsullaşır*» [4, s.171].

Təbii ki, bu təsvirlər müəyyən qədər ekzotika və əlçatmazlıq görüntüsü yaratdığını düşünənlər ola bilər. Lakin romanın yazıldığı zamanda sosializmin hökm sürdüyü bir ölkədə insanlar hətta halal zəhmətləri ilə qazandıqlarını da rahat şəkildə bahalı evlərə, maşınlara, zinət əşyaları, texnika və s. xərcləməkdən çəkinirdilər. Az qala hər əldə etdikləri maddi dəyəri çox olan əşyaya və ya mülkə görə insanlar hesabat verməli olurdular. Deməli, sovet vətəndaşının gördükləri və müşahidələrindən heyrlənməsi təbiidir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, A. Abdullazadə heç də həmişə Türkiyədə yaşam tərzində tənqidi məqamlar görmür. Təbii ki, roman Azərbaycanda, SSRİ-də çap olunacaqdı və bəzi məqamların açıq verilməsi, müəllifin kapitalist dünyası və ya yaşam tərzini təbliğ etməsi kimi dəyərləndirilə bilərdi. Çünki həmin dövrlərdə beynəlmiləl mövzulu əsərlərdə bir qayda olaraq kapitalizmin zülm dünyası tənqid olunurdu. Bunları nəzərə alsaq, müəllifin ayrı-ayrı təsvirlərdə ehtiyatlı davranması bizə aydın olur. Ateizmin rəsmi olaraq təbliğ olunduğu ölkənin vətəndaşının – müəllifin romanda qəhrəmanının yuxudan azan səsinə oyanmasını yazması qardaş ölkədə insanların dini inancı və əqidəsinə hayandasa maraq qarışıq bir heyranlıqdan xəbər verir.

Romanda o zamanların Azərbaycan oxucusuna tanış olmayan Türk məişətinə aid olan bəzi kəlmələr, ifadələr dilimizdə qarşılığı olunmadan verilmişdir. Yazıçı “*minibüs*”, “*tabildot*”, “*amir*”, “*tesislər*”, “*ağabey*”, “*kaplıca*”, “*gecekondu*”, “*lokanta*” və s. kəlmələr mətn daxilində ustalıqla işlədilməklə koloritli bir təsvir yaratmağa nail olmuşdur.

“Bir ovuc torpaq” romanında Türkiyənin İstanbul, Ankara, Alanya, Bursa, Seydişehir, Konya, Bandırma, Karabük, Mersin və başqa şəhərləri, yaşayış məntəqələrinin adları çəkilir, müəllif yeri gəldikcə hər ərazinin özünəməxsus coğrafi şəraiti, məişəti, insanları, məşğuliyyət sahələri, tarixi və memarlıq abidələri haqqında xeyli məlumat verir. Xüsusilə etnoqrafik material xeyli ustalıqla təqdim olunmuşdur. Məsələn, o türk milli mətbəxinə aid olan “*yaylaq çorbasi*”, “*İskender kebab*” və başqa yeməklərin adını çəkir, Azərbaycan milli mətbəxi ilə qısa müqayisələr edir. Bu müqayisə hayandasa Azərbaycan və Türkiyənin ortaq milli köklərə sahib olmasını vurğulamaq üçün seçilmiş müsbət bir yoldur. Müəllif romanın qəhrəmanı İsmət bəyin sovet mühəndisləri ilə birlikdə Konyaya səfəri ilə bağlı hissədə yazır: “*O qədər də böyük olmayan Şərq tipli bir şəhərdi. Hər iki tərəfində kiçikli-böyükli mağazalar, restoran və idarə binaları yerləşən uzun bir prospektlə irəliləyirdilər...Muzeyin həyatına girdiyi zaman qarşısındakı qapıda iri hərflərlə yazılan bir beyt diqqətini cəlb etdi: Ya olduğun kimi görün, Ya göründüyün kimi ol!...Muzeyin kiçik həyatında kərpicdən tikilmiş bəzəkli hücrələr vardı. Hücrələrdə Mövlana dövrünün dəbinə uyğun bəzəkli paltarlar geydirilmiş müqəvvalar qoyulmuşdu...Alçaq qapıdan başlarını əyib içəri keçdilər. İki otaqdan ibarət minbərsiz-filansız kiçik bir məsciddi. Əslində heç məscidə bənzəmirdi. Otaqları darısqaldı. Birinci otaqda Mövlana ilə oğlunun iri qəbirləri, daha doğrusu, qapalı tabutları qoyulmuşdu....*” [4, s.95-96] Bu tip təsvirlər roman boyunca bir çox yerlərlə bağlı verilmişdir. Məşhur muzeylər, otellər, restoranlar və s. romanda iki müxtəlif şəxsin gözü ilə təsvir olunur. Bunlardan biri romanın əsas qəhrəmanı almanlara əsir düşdükdən sonra Türkiyədə qalmağa məcbur olan və artıq illərlə Türkiyədə yaşayan İsmət bəydir. İkinci isə tərcüməçi kimi Türkiyəyə işləməyə gəlmiş Azərin gündəliyindəki təsvirlərdir. Təbii ki, Türkiyədəki yaşam tərzinə alışmış İsmət bəyin təsvirləri Azərin təsvirindən fərqlənir. Birincinin təsvirində hər məqamda həsrət qaldığı Azərbaycan, doğma yerlərə qarşı həsrət, nisgil hiss olunur, çünki İsmət bəy demək olar ki, hər məsələni müqayisə edir. Azər isə gördüyü hər şeydə maraqlı qarışıq əyləncə axtarır.

5. Romanda Türkiyənin keçmişi və gələcəyi

Arif Abdullazadə romanda bir neçə məqamda Türkiyənin tarixi, türklərin Anadoluya necə gəlməsi, şanlı keçmişlə bağlı fikirlərini də qələmə alır. Məsələn: “*Türklər bu yerlərə onuncu əsrdə gəliblər. Bundan əvvəl isə yunanların, romalıların... məskəni olub bu yerlər. Görəsən, türklər niyə məhz bura, Anadolu yarmadasına axışıblar. Axı onlar başqa yerlərdə də əbədi məskən sala bilərdilər. Müxtəsər Türkiyə tarixində oxumuşdu ki, bu yarımada yunanlardan və romalılarından əvvəl Eti adlanan ən qədim türk tayfaları yaşayıblarmış. Və türklər yalnız öz əcdadlarının vətəninə dönmək üçün bu yerlərə gəliblər. Yaxşı, bəs onda bu Etilərdən niyə bir nişanə qalmayıb? Hara baxırsan yunan, Roma...Burda da, İzmir*

yaxınlığındakı Efes xərabəliklərində də, Bursada da, Ankarada da Etilərdən bir nişanə görünür....” [4, s.158]. Təbii ki, tarixçi olmadığımızı görə bu mülahizə və fikirlərin nə dərəcədə doğru və məntiqli olduğu barədə fikir söyləməkdən uzağıq. Ancaq bizə məsələnin maraqlı olan tərəfi müəllifin Türkiyənin tarixi keçmişinə də yer ayırmasıdır.

“Bir ovuc torpaq” romanında müəllif keçmişlə bərabər hadisələrin baş verdiyi zaman kəsiyində Türkiyənin siyasi həyatı, baş verən çəkişmələr, siyasi gedişlər, hakimiyyət dəyişmələri və dövlət çevrilişinə cəhd məsləsinə xeyli yer vermişdir. Xüsusilə, romanda bir neçə məqamda 60-cı illərin sonlarında dövlət çevrilişinə cəhd edən Devrimci Genclik təşkilatı ilə bağlı hissələr yer almaqdadır. Fikrimizcə, bu hissələri romana daxil etməkdə müəllifin məqsədi Türkiyə siyasi həyatı haqqında fikir sözləmək yox, Azərbaycan oxucusunda hansısa çevriliş, yenilik haqqında fikir oyatmaqdan ibarət idi.

6. Romanda Nazim Hikmət obrazı

Romanın 16-cı hissəsində qəhrəmanın Bursa həbsxanasında keçirdiyi günlərin təsviri ilə bağlıdır. Hamımıza məlumdur ki, ustad Nazim Hikmət də ömrünün bir hissəsini bu həbsxanada keçirmiş, əfv fərmanı ilə azadlığa buraxılmışdır. Daha öncə də qeyd etdiyimiz kimi, roman Nazim Hikmətə ithaf olunmuşdur. Romanda eyni zamanda şairin bədii portretinin də yaradılması ayrılıqda şairin yaradıcılığına və şəxsiyyətinə sonsuz sevginin ifadəsi kimi dəyərləndirilə bilər. Abdullazadənin təhkiyəsində Nazim Hikmət gözəl şair olmaqla bərabər, mübariz ruhlu şəxsiyyət kimi genişplanlı təsvir olunmuşdur.

Abdullazadə şairin həbsxana həyatından bir neçə qısa epizodu təsvir etməklə bərabər, onun «Günəşi içənlərin türküsü» kitabının Bakıda çap olunması ilə bağlı xatırlatma da edir. İncə qəlblə şairin məhkumlar arasında nüfuzu, ətrafdakıların ona rəğbəti yazıçı tərəfindən böyük sevgi ilə təsvir olunmuşdur. Arif Abdullazadə romanda türk incəsənətinin daha bir nümayəndəsi, məşhur rəssam İbrahim Balabanın obrazına, həmçinin Nazim Hikmətin onun taleyində oynadığı yerə də diqqət ayırmışdır.

Müəllifin Nazim Hikmətə, onun yaradıcılığı və şəxsiyyətinə sevgisinin daha bir ifadəsi şairin həbsxanada şeir oxuması ilə bağlı parçalarda öz ifadəsini tapmışdır. “Bir ovuc torpaq” romanında Nazim Hikmətin bir neçə şeiri verilmişdir ki, bunların arasında həbsxanada yaranan «Aclığın beşinci günü» şeiri xüsusi diqqət çəkir. Bu hissədən başqa romanda Nazim Hikmətlə bağlı bir neçə fərqli məqamlarda da fikirlər səsləndirilir.

Nəticə. Arif Abdullazadənin “Bir ovuc torpaq” romanında Türkiyə mövzusunun işlənməsi ilə bağlı apardığımız tədqiqat zamanı gəldiyimiz qənaəti qısaca belə ifadə etmək mümkündür:

- Romanda hadisələr əksərən Türkiyədə baş verir, bəzən qəhrəmanın Azərbaycanda keçən uşaqlıq və gənclik illərinə aid xatirələrinə də yer verilir;
- Roman uzunmüddətli təəssüratlar əsasında yazıldığından təhkiyə daha inandırıcı və əsaslandırılmışdır;

- Əsərdə Türkiyənin coğrafiyası, ayrı-ayrı şəhərlər və yaşayış məskənləri, tarixi abidələri və s. təsviri Azərbaycan oxucusu üçün xeyli maraqlı məlumatların əldə olunması üçün önəmli idi;
- Romanda etnoqrafik materiala, eləcə də türk dili ilə bağlı məlumatlara da yer ayrılmış, bəzi hallarda Azərbaycanla müqayisə aparılmışdır;
- Romanda Türkiyə ilə Azərbaycan arasında paralel aparılması romanın yazıldığı zaman üçün cəsarətli bir addımdır;
- Romanda Türkiyə tarixi ilə bağlı müəyyən fikirlər yer almaqdadır;
- Romanda hadisələrin cərəyan etdiyi zaman kəsiyində 50-70-ci illər Türkiyəsinin tarixi hadisələrinə də baxış var, bəzi eyhamlar yer alır;
- Romanda mövzunun Türkiyə ilə bağlı seçilməsi qardaş ölkəyə, onun insanına və mədəniyyətinə sevginin ifadəsidir;
- Müəllif Türkiyə və oradakı həyat tərzini təsvir edərkən birmənalı şəkildə tərifi yolunu seçmir, yeri gəldikcə bəzi məsələlərə tənqidi münasibətini ifadə etməkdən çəkinmir və s.

Ümumiyyətlə, Arif Abdullazadənin “Bir ovuc torpaq” romanı 80-ci illər Azərbaycan romanında fikir yeniliyi, obrazlara fərdi və orijinal yanaşması, fəlsəfəsi, tarixi həqiqətlərə baxış baxımından XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında mühüm addımlardan biri kimi öyrənilməsi zərurəti duyulmaqdadır. Gələcəkdə tərəfimizdən həyata keçirilməsi planlaşdırılan genişmiqyaslı tədqiqatda Arif Abdullazadənin bu məqalə daxilində təhlil edə bilmədiyimiz başqa əsərlərində də Türkiyə mövzusunun yer alması məsələsinə qayıtmağı düşünürük.

Ədəbiyyat

1. Abdullazadə A. (1982), Bir ovuc torpaq: roman. Azərbaycan jurnalı, №2, s.124-159.
2. Abdullazadə A. (1982), Bir ovuc torpaq: roman. Azərbaycan jurnalı, №3, s.75-136.
3. Abdullazadə A. (1982). Bir ovuc torpaq: roman. Azərbaycan jurnalı, №4, s.38-62.
4. Abdullazadə A. (1982), Bir ovuc torpaq: roman. Bakı, Gənclik, 286 s.
5. Məmmədov A. (1983), Bir ovuc torpağın istisi. Ədəbiyyat və incəsənət qəzeti, 22 iyul, səh.6
6. Yusifli V. (2014), Arif Abdullazadə: Ədəbiyyatımızın cəfəkeşləri silsiləsindən. Ədalət qəzeti, 26 noyabr, səh.6.